SLOVENSKI PREGOVORI V STARIH ŠTAJERSKIH ROKOPISIH

Leopold Kretzenbacher

Štajerska ni navadno »folklorno odmaknjeno območje«, ki naj bi bilo ohranilo najrazličnejše starodavne oblike duhovne in materialne ljudske kulture samo zaradi svoje gorske lege in oddaljenosti od prometnih zvez. Kakor sestrska dežela Koroška ima tudi Štajerska poseben položaj med vzhodnimi alpskimi deželami. Več ko polno tisočletje so namreč živeli v njenih zgodovinskih mejah medsebojno pomešani ali pa v jezikovno ločenih naselitvenih predelih pripadniki dveh narodov, kar je dalo Štajerski čisto svojevrsten obraz in izredno raznolikost ljudskih dobrin, dokler ni v zadnjih nekaj rodovih tudi ta pisana podoba začela bledeti pod vplivom civilizatoričnega izenačevanja.

Sledeč splošnemu zanimanju prosvetljene »Statistike«, ki je hotela spoznati oblike in pogoje ljudskega življenja, da bi jih mogla izboljšati in času primerno dvigniti, in ker se je osebno zavzemal za svoje domače volilno okrožje Štajersko, je nadvojvoda Janez Avstrijski (1782—1859) — v skrbi za izboljšanje splošnih razmer v deželi, ki je bila po mnenju mnogih »zaostala« — napravil načrt za vsestranski topografski, statistični, gospodarski in etnografski popis te dežele s posebnimi vprašalnimi polami in z gosto mrežo poročevalcev.[1] V letih 1812—1840 zbrani odgovori na vprašanja, ki so jih za to poklicani skrbno pripravili, sistematično razpošiljali in ponovno pregledovali, leže kot zaklad z več ko 30 zaokroženimi rokopisi in 46 svežnji raznih spisov v štajerskem deželnem arhivu v Gradcu. To je »Göthova zbirka« (Göthsche Serie), tako imenovana po Georgu Göthu, prizadevnem vojvodovem tajniku Joanneuma. Göth je v letu 1840/41 uporabil del prispelih odgovorov (poleg čisto gospodarskih navedb) kot podlago za svoje statistično-gospodarsko delo o Štajerski.[2]

---

[1] V. Geramb, *Erzherzog Johanns Bedeutung für die steirische Volkskunde.* V jubilejnem zborniku: Das steiermärkische Landesmuseum und seine Sammlungen 1811—1911, Graz 1911, 37 sl., posebno 53 sl.

[2] G. Göth, *Das Herzogthum Steiermark; geographisch-statistisch-topographisch dargestellt und mit geschichtlichen Erläuterungen versehen.* Wien, 2 Bände, 1840, 1841.

Etnografsko gradivo tega rokopisnega zaklada Göthove zbirke, kjer so odgovori po obsegu in zanesljivosti opazovanj seveda zelo različni, je bilo v celoti objavljeno za eno samo ozko zemljepisno območje (naborni okraj Fohnsdorf), iz najdragocenejše in najobsežnejše pošiljke, ki jo izdajatelj z vso pravico imenuje »pregled gornještajerske etnografije iz leta 1813«.[3]

Drugače pa so bile kot viri uporabljene in objavljene samo posamezne skupine etnografskih odgovorov na to anketo, kakor n. pr. o ljudski noši, o poljskem orodju in o ljudskem plesu.[4] Samo za ta posamezna področja so bili pritegnjeni tudi podatki iz zgodovinske Spodnje Štajerske. Slovenski delež pri tem je bil doslej le malo upoštevan. Kajpada niso še izkoriščena tudi mnoga slovenski pisana mesta ali posamezne besede, navedene kot primeri jezika in narečja, pesništva, običajev, plesa ali gospodarskih panog (imena vrst sadja in trt) v razmeroma številnih in obširnih odgovorih na anketo iz Spodnje Štajerske. Večinoma je to gradivo nemških opazovalcev in poročevalcev, ki niti niso bili zmerom vešči slovenščine ali pa se niso povsod z enako ljubeznijo lotili sestavljanja odgovorov na etnografski del ankete, kolikor so bili za to sploh sposobni.

Slovenske vrednote so v teh starih štajerskih rokopisih očitne in morejo vzbuditi zanimanje slavistike in etnografije že zato, ker z viri in s študijami o etnografski preteklosti nemške in slovenske Spodnje Štajerske na splošno nismo kaj posebno založeni in bi etnografski pregled na podlagi tega obširnega gradiva za trdno omogočil zaokrožiti duhovno podobo te dežele, kjer je v zgodovinski dobi redko nemško meščanstvo živelo sredi širokih plasti slovenskega podeželskega prebivalstva.

V napredek verujoči racionalizem po eni strani in romantična dovzetnost za pojave »ljudske duše« po drugi strani sta narekovala nadvojvodi Janezu (kakor tudi širokemu krogu tistih mož, pri katerih nam je treba iskati začetke etnografske znanosti[5]), da poleg čisto gospodarsko usmerjenega sestava vprašanj ni pozabil tudi na folklorne prvine za razjasnitev pokrajinskih in narodnostnih posebnosti. Za spodnji del Štajerske pa sovpada čas te ankete prav z eno najpomembnejših dob v južnoslovanski kulturni zgodovini, z narodno

[3] V. Geramb, *Die Knaffl-Handschrift. Quellen zur deutschen Volkskunde*, Band II, Berlin 1928.

[4] K. Mautner-V. Geramb, *Steirisches Trachtenbuch*. Graz, 2 Bände, 1932, 1938. — H. Koren, *Pflug und Arl. Ein Beitrag zur Volkskunde der Ackergeräte*. Salzburg 1950. — R. Wolfram, *Die Volkstanznachrichten in den Statistischen Erhebungen Erzherzog Johanns*. Volk und Heimat, Festschrift für V. Geramb, hrsg. von H. Koren und L. Kretzenbacher. Graz 1949, 271 sl.

[5] Prim. temeljno študijo L. Schmidta, *Karl Ehrenbart Frh. v. Moll und seine Freunde. Ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Volkskunde*. Zeitschrift für Volkskunde XXXXVII (NF IX), Berlin 1938, 113 sl. Tu že omenjenemu pomembnemu delu Belsazarja Hacqueta de Lamotte († 1815) tudi za raziskavanje slovenskega območja je posvečena graška etnografska disertacija E. Scheifingerja.

prelomnico v preporodu, česar se nadvojvodovi nemški poročevalci iz zgornjih slojev s svojimi večinoma zelo treznimi prosvetljenimi opazovanji in opombami kajpak niso zavedali. Nezavedno pa je vendar tudi v Göthovi zbirki izpričan naraščajoči vpliv iz osrčja Slovenije, posebno iz Ljubljane. Če je v letu 1815 neki poročevalec iz Hrastovca (Gutenhag) pri Mariboru poslal nadvojvodi slovenske »ljudske« pesmi, in med njimi poleg pravih ljudskih tudi Volkmerjeve pesnitve kot primere ljudske poezije,[6] tedaj so pač že zaznavni vplivi slovenskih preporodnih pesnikov, med njimi Volkmerja, Orožna; pozitivistične beležke in tekstni primeri v nekem arhivu, ki je bil zbran predvsem zaradi gospodarskih raziskovanj, postanejo s tem spričevalo neke bistvene duhovne preobrazbe.

K poročevalcem iz Spodnje Štajerske, ki niso gledali ljudstvu samo na delavne roke, marveč v folklorističnem pomenu (da govorimo z Lutrom) tudi »na usta«, in ki sploh odgovarjajo na vprašanje nadvojvode: »Kateri posebni idiotizmi, stalna rekla v jeziku, kateri pregovori se opažajo med ljudstvom v fari?« — spadajo pošiljatelji iz Rajhenburga (Reichenburg) ob Savi, iz Ponikve (Ponigl) vzhodno od Celja, iz Nazarja (Maria Nazareth) južno od Braslovč in iz Podsrede (Hörberg) severovzhodno od Rajhenburga.

Tudi novejša slovenska raziskavanja so posvetila posebno pozornost izredno bogati zakladnici pregovorov malega slovenskega naroda. V mnogih zbirkah in posameznih razpravah je bila očuvana komaj pregledna dediščina, ki omogoča globok vpogled v pojmovno življenje in jezikovno izrazno bogastvo Slovencev, obenem pa kot sad samoraslih domačih dobrin in daljnosežnih tujih vplivov pomaga odkrivati zapleteno kulturno zgodovino te dežele.[7] Zaradi

[6] Pošiljatelj je priložil kot pričevanje »Pesem od tobaka v 21 osemvrstičnih kiticah L. Volkmerja. Prim. F. Kidrič, *Zgodovina slovenskega slovstva*, Ljubljana 1938, str. 465 in op. 251. Nato »Pesem od kmetstva« (13 kitic po 8 vrstic). Končno prilaga še slovensko pivsko pesem v treh delih s pijanskim pripevom (En krat je biu en bogat mosch). Vse pošiljke 1815. Cela vrsta poročil vsebuje opombe o spodnještajerskih pesmih, ki pa niso zmerom deležne spoštovanja pošiljalcev. Vpliv s Kranjskega je večkrat poudarjen. Tako n. pr. v Podsredi (1821): »Ljudskih pesmi z lastnimi melodijami tu ni, čeprav petje zlasti med žensko mladino in pri govedarjih ni nič redkega; vendar krožijo le take pesmi, ki so jih slišali na kranjski strani ali pa ob cerkvenih pobožnostih in so jih naučili učitelji.« V letu 1815 je poročevalec iz Gornjega Hrastovca (Obergutenhag) pri Mariboru pisal: »Vse boljše pesmi Slovenskih goric imajo za svojega avtorja duhovnika gospoda Leopolda Volkmerja, upokojenega kaplana pri Sv. Urbanu niže Ptuja v Slovenskih goricah, ki je po rodu Štajerec iz Ljutomera. Škoda, da ta učeni starec, edini znani in tako prijetni in pomembni slovenski pesnik naši milostni vladi ni poznan in zato ne more biti odlikovan.«

[7] Prim. doslej največjo zbirko F. Kocbeka in I. Šašlja, *Slovenski pregovori, reki in prilike*, Celje 1934 (Mohorjeva knjižnica zv. 72; izpopolnjena in predelana nova izdaja zbirke F. Kocbeka, *Pregovori, prilike in reki*. Ljubljana 1887). Za kritiko zbirke, za katero je V. Čajkanović iz Beograda napisal uvod, prim.: I. Grafenauer, Čas XXIX, Ljubljana 1935, 189; Vane

drastičnega načina izražanja, ki se kaže tudi v primerih iz časa nadvojvode Janeza, smemo označiti kot pristno ljudske mnoge pregovore, saj ljudstvu na splošno manjka zmožnost za oblikovanje abstraktnih pojmov in ima odprto le pot k prispodobi, če hoče v skopi obliki veliko povedati.

Tako naj bodo tu podani tudi slovenski pregovori iz Spodnje Štajerske iz začetka 19. stoletja. Slovenske besede so ohranjene tako, kot so jih pisali nemški zapisovalci. Tudi ni bilo še nekaj desetletij zatem nobenega obveznega slovenskega pravopisa. Vendar poznavalcu večinoma ne bo težko prenesti te pregovore v sodobno slovenščino, od katere se jezik v njih loči le po obilici nemških izposojenk in tujk, ki so pa značilne tudi še za današnjo spodnještajersko slovensko govorico; to je pač dediščina tisočletne skupnosti v političnem in kulturnem življenju obeh narodov.

Najstarejše zapiske pregovorov v Göthovi zbirki je poslal nadvojvodi Janezu oskrbnik gospoščine Rajhenburg in komisar nabornega okraja Alojz Pürkher 21. novembra 1810 obenem z zelo obsežnim rokopisnim poročilom. Kakor 11 let kasneje iz Podsrede, tako podaja Pürkher že tu najprej zapis slovenskega pregovora, potem dobeseden prevod in razen tega še splošno smiselno pojasnilo. Po uvodnih ugotovitvah v odstavku »o jeziku«, da se v njegovem okraju govori slovenski, in sicer »po spodnjekranjskem narečju, vendar bolj tekoče in v čistejšem tonu kot je ta«, začne s primeri:[8]

»Posebnih izrazov imajo zelo malo. Izraz **jekleng:** *'ist stachlicht'*, **jeh uredno de bi ga vikou:** *'ist würdig, daß man es nennt'*,[9] je močno v rabi in z njim označujejo lastnost kake stvari. Tem več pa govore v prispodobah in pregovorih. Najnavadnejši od teh so:« (Tu sledijo zdaj primeri, posneti zvesto po rokopisu; vendar je v oklepajih dodan prenos v današnjo knjižno slovenščino.)

»Moscha beseda veische, strek pa uola (Moža beseda veže, vrv pa vola): *Den Mann bindet das Wort, den Ochsen der Strick.* Kakor mora vol ostati trdno na vrvi, tako mora ostati mož pri svojih besedah.

To je glih toku koker bi eden pruti vedru szau (To je prav tako, kakor bi proti vetru scal): *Das ist ebenso wie gegen den Wind prunzen.* Neko dejanje, s katerim sami sebe umažemo ali s katerim sami sebi škodujemo.

Usaki uoda na soi malen obrazha (Vsak vodo na svoj mlin obrača): *Ein jeder leutet das Wasser auf seine Mühl.* Vsakdo išče svojo korist.

Orel (ps. = M. Matičetov), Mentor 27, Ljubljana 1939—40, 31. Načelno k raziskovanju slovenskih pregovorov in bogata literatura pri I. Grafenauerju, *Narodno pesništvo.* P. o. iz »Narodopisja Slovencev« II, Ljubljana 1946, str. 12 sl. in opombe.

[8] Rajhenburško zbirko pregovorov je kot edino iz Göthove zbirke objavil iz Pürkherjevega rokopisa V. Geramb, *Zur Volkskunde des Sawetales.* Zeitschrift des Histor. Vereins für Steiermark, XXXV, Graz 1942, str. 78 sl.

[9] Pravi pomen je, da bi morali tej ali oni posebni stvari reči »Vi« (vikati jo).

Usaki nei pred soijem pragam pometa (Vsak naj pred svojim pragom pometa): *Ein jeder kehre vor seiner Thorschwelle.* Ne glejmo na napake drugih, marveč na svoje lastne in jih popravimo.

Usaki veh, kie ga schollen teschi (Vsak ve, kje ga čevelj tišči): *Jeder weiß, wo ihn der Schuh drückt.* Vsakdo pozna svoje nadloge.

Ga je na zedilu pustu koker presiza drek (Ga je na cedilu pustil kakor prasica govno): *Hat im auf dem Seiger gelassen als wie die Schwein den Koth.* Dal mu je upanje, da bo dosegel cilj, pa ga je neljubeznivo in brezbrižno zapustil.

Pleisch po uetru obrazhati (Plašč po vetru obračati): *Den Mantel nach dem Wind drehen.* Ravnati se po okoliščinah.

Koker se gode toku se pleische (Kakor se gode, tako se pleše): *Wie man geigt, so tanzt man.* Kakor se kdo vede proti drugim, takšni so ti proti njemu. Ali: Kakor razmere zahtevajo, takšno mora biti tudi dejanje.

Ena usrana kraua sche te druge posirje (Ena usrana krava še druge posirje): *Eine beschmutzte Kuh beschmutzt auch di andern.* Kdor se druži s pokvarjenimi ljudmi, se tudi sam pokvari.

To je glich toku, koker peth krau sa eden grosch (To je prav tako, kakor pet krav za en groš): *Das ist ebensoviel als fünf Küh um einen Groschen.* Nekaj nemogočega zahtevati.

Je schlecht koker eden steku pes (Je hud kakor stekel pes): *Er ist bös wie ein wüthender Hund.* Je izredno maščevalen.

Posna presiza nikol urozhega dreka ne dobi (Pozna prasica nikoli vročega govna ne dobi): *Eine späte Sau bekommt nie einen warmen Koth.* Kdor hoče kaj doseči, se ne sme obotavljati, ker zaželenega ne bo nikoli dosegel, ali pa le v slabem stanju.

Velik pesou saiza ujamejo (Veliko psov zajca ujame): *Viele Hunde fangen den Hasen.* Kdor ima mnogo sovražnikov, mora podleči.

Useti passio taza na miza, keder pod misa schlisch (Vzeti pasjo taco na mizo, ko pod mizo spada): *Ziehe die Hundspfoten auf den Tisch, die nur unter den Tisch gehören.* Trmastega, neumnega in neizobraženega človeka ni mogoče naučiti česa boljšega ali prepričati.«

To je torej zbirka pregovorov, ki jih je Alojz Pürkher leta 1810 poslal iz Rajhenburga. Bogatejše pa so pošiljke, ki jih je podpisal kot »nekdanji oskrbnik in okrajni komisar rajhenburške gospoščine« in kot »ta, ki je pripravil zemljiško knjigo gospoščine v Podsredi« (Hörberg) dne 18. XI. 1821. Pürkher je potemtakem izkušen mož in poznavalec dežele, ki je kot oskrbnik sporočil dragocena gospodarska opažanja, vendar pa se je bolj zanimal za način izražanja in pregovore svojih poljskih delavcev kakor večina ljudi s podeželja, ki so odgovarjali na vprašanja in so te reči imeli za manj pomembne. V poročilu iz Podsrede Pürkher, ki se v marsikateri pošiljki pregovorov ponavlja, uvodoma pripominja: »Ljudski jezik je tu precej

čist in zelo tekoč. Kateri pregovori so v navadi, naj pokaže seznam, ki sledi.«

Primeri, ki zdaj slede, so v izvirnem rokopisu razdeljeni tako, da jih je Pürkher napisal z jasno pisavo v treh stolpcih, ki so medsebojno predeljeni s črtami. Prvi nosi naslov: »Pregovori, navedeni v deželnem jeziku.« (Tudi tu navajamo v oklepajih prenos v sodobno slovenščino.) Na sredi sledi »Prevod v nemški jezik«, kateremu priključuje na desni »Pomen v smislu visokonemškega jezika«. Pregovori si sledijo tudi tu v vrstnem redu zapisovalca iz Podsrede, torej v izvirni pisavi (s prenosom v knjižno slovenščino), v prevodu in razlagi:

»Kakorschen mosch takschna je tud njegova beseda (Kakršen mož, takšna je tudi njegova beseda): *Wie der Mann, so ist auch sein Wort.* Od pokvarjenega moža tudi ne moreš pričakovati lepega in spodobnega govorjenja.

Kakorschno delo takschno plazhilo (Kakršno delo, takšno plačilo): *Wie die Arbeit so der Lohn.* Dobra dejanja zaslužijo dobro, slaba pa slabo plačilo.

Kak se gode, tako se pleshe (Kakor se gode, tako se pleše): *Wie man geiget, so muß man tanzen.* Kakor močnejši zahteva, tako mora šibkejši tudi storiti.

Ktor se med otrobe mescha, ga svinje pojedo (Kdor se med otrobe meša, ga svinje pojedo): *Wer sich unter die Kleyen mischt, den fressen die Schweine.* Kdór zaide v slabo družbo, ta zaradi nje tudi škodo trpi.

Per schlecht tobarschi glaba boli (Pri slabi tovarišiji glava boli): *Bei schlechter Gesellschaft thut der Kopf weh.* V družbi slabih ljudi nimamo pričakovati nobenih koristi.

Vola veshe shtrek moscha pa beseda (Vola veže vrv, moža pa beseda): *Den Ochsen bindet der Strick, den Man das Wort.* Mož naj dano obljubo tako drži, kakor drži vrv trdno vola.

Per veliko besedah je malo resnize (Pri veliko besedah je malo resnice): *Bey viellen Worten ist wenig wahr.* Kdor mnogo govori, ta pove malo resnice.

Oslovski glas ne gre v nebesa: *Esels stimme geht nicht in Himmel.* Neumno govorjenje ne najde poslušalcev.

To se bravi proti vetru szati (To se pravi proti vetru scati): *Das heißt gegen den Wind prunzen.* V lastno škodo ali sramoto moči ali resnici nasprotovati.

Kdor je od kashe pizhen, se Martin zha boji (Kogar kača piči, se martinčka boji): *Wer von einer Schlange schon gebissen ist, der fürchtet sich von der Eydexe.* Kdor je že prestal veliko nesrečo, se boji vsake najmanjše priložnosti, da bi ga spet doletela nesreča.

Ta je na zedilo u stau (Ta je na cedilu ostal): *Er ist auf dem Seiger geblieben.* Upal je, da se bo okoristil s pomočjo prijateljev, pa so ga zapustili, ker tega ni zaslužil.

Skerbi poprejd sa hlev kakor sa kravo (Skrbi poprej za hlev kakor za kravo): *Sorge früher für den Stall als für die Kuh.* Kdor misli na poroko, mora prej poskrbeti za streho in preskrbo družine ko za nevesto.

Ti moresch pleisch po vetru overti (Ti moraš plašč po vetru overti?): *Du mußt den Mantl nach dem Wind wenden.* Svoja dejanja po okoliščinah uravnavati.

Zhe se tebi perst pokashe, ne pogir ji vso roko (Če se ti prst pokaže, ne zahtevaj vse roke): *Zeigt man dir den Finger, verlange nicht die ganze Hand.* Če ti kdo kaj daruje ali izkaže dobro delo, ne smatraj tega za dolžnost in ne zahtevaj še več.

Veliku psy saiza ujameju (Veliko psov zajca ujame): *Vielle Hunde fangen den Hasen.* Mnogo sovražnikov škodi tudi najpravičnejšemu.

Kdir ozhe sucho glabo meti, skerbi za klabuck (Kdor hoče suho glavo imeti, skrbi za klobuk): *Wer den Kopf trocken haben will, sorge für den Hut.* Kdor se hoče izogniti velikim popravilom, ali pa živeti v miru, naj ohrani svojo streho ali svoje prijatelje.

Morda daje prav ta zadnji primer najboljši vtis o večinoma zelo prazni in suhoparni pomenski razlagi slikovitih in živih slovenskih pregovorov jožefinsko vzgojene generacije gospodov in uradnikov. To je tudi zelo meščansko tolmačenje, po katerem n. pr. poročevalec iz Ponikve pri Celju leta 1843 sporoča poleg nekaterih nepomembnih rekel oziroma vzklikov[10] en sam par verzov kot dozdeven »pregovor«. To je prej sarkastičen gosposki rek proti kmečkim podložnikom, ali vsaj meščanski zasmehljiv verz, nikakor pa se ne more imenovati med ljudstvom razširjen pregovor. Tam sporoča neki pisec v rokopisu, ki ga je podpisal župnik Michael Paprey:

Likof, Vorousch ino Sedmina
Stri, de ma Pauer malo Vina.

Po smislu: Likof ali zaključek trgovske ali kake druge pogodbe, ki ga slovesno zalijejo, potem jesensko-zimski praznik, ko zakoljejo prašiča, in mrliška gostija, to vse skupaj so vzroki, da kmet — po lastni krivdi — obuboža in ima zaradi tega malo vina.

»**Likof**« je še danes v rabi kot stara izposojenka iz srednjevisokonemškega lit-kouf — »zaobljubno pitje pri zaključkih pogodb«, nakup ali pitje vina kot pravni običaj,[11] katerega poimenovanje je bilo prevzeto pred diftongizacijo »i«-ja, ki je potem v visoki nemščini sprožila

[10] (Izvirni zapis:) »Eigenthümliche Idiotismen wären bey dem Volke bemerkt das Wort: en mak d. i. nichts und Sprichwörter: ti para, oder bey Verwunderung: orehova strella..« »Ti para« je še danes rabljena kot psovka v pomenu »Ti mrha!« Vzklik »orehova strela«, kolikor jaz vem, ni v rabi.

[11] Gl. Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, XIV, 1, 944 sl. K običaju prim. Bächtold-Stäubli, Handwörterbuch des Deutschen Aberglaubens, IV, st. 1138 sl.

nastanek med ljudstvom rabljenih oblik »Leitkauf, Leutkauf, Leihkauf, Leibkauf« in tako naprej.[12]

»**Voroush, furoš, fureš**« se soglasno omenja v več poročilih Göthove zbirke iz slovenske Spodnje Štajerske kot praznik, ko pozno jeseni ali pozimi zakoljejo prašiča. Iz Ponikve pišejo: »V pustnem času so tako imenovani **Furoushi**, to je če pri kakem kmetu zakoljejo enega ali več prašičev, tedaj se zbero njegovi prijatelji in imajo **furovž** (Furoush), jedo in pijejo vso noč in uganjajo pri tem vse vrste norčij.« To se pravi, da se celo najrevnejši kajžar drži tega praznika, ki se mnogokrat praznuje bolj ko pa cerkveno proščenje in podobna slavja in se izrodi v pravcato požrtijo.

Sedmina ima svoje določeno mesto v vrsti mrliških praznikov, to je namreč spominska gostija sedmi dan po smrti, kot je pri Slovencih in prav tako pri pravoslavnih Južnih Slovanih še danes znana in tudi v navadi. Da se imajo pri taki mrliški pojedini v kmetskih predelih nemške srednje Štajerske danes tudi še kar se da veselo in razposajeno, izpričuje pregovor »Besoffen wie bei einer Bestattung«, ki mu popolnoma ustreza srbski pregovor »Pijan kao na daći«.

Zadnji slovenski pregovori so zapisani na dvojnem listu, ki je bil poslan iz Nazarij pri Braslovčah (Maria-Nazareth bei Praßberg), nekoč zelo obiskanega romarskega kraja frančiškanskega reda na Spodnjem Štajerskem. List nima nobenega podpisa, marveč le uvodno pripombo: »Erh. 5ten März 1846. Pr.« Priložen je bil obsežnim pošiljkam nekega »P. Innocenta Millerja, gvardijana in lokalnega kaplana« v Nazarjih, ki so bile podpisane že 10. maja 1844.

Neimenovani pisec iz leta 1846 ne prinaša nobene razlage ali tudi samo prestave svojih primerov, kjer mrgoli nemških izposojenk in jih v taki podobi kot so v rokopisu ni mogoče zanesljivo prevesti in razumeti. Vendar se zdijo pregovori ljudski, čeprav ne samo kmečki. Najprej pripominja poročevalec: »Posebne ljudske besede ali izraze v jeziku opazimo tu naslednje: **Savod, koj, kei ne, kei de.**« Nato takoj nadaljuje: »In naslednji pregovori:[12]

Ktir flosarski birt (gospodar) je slo redi, tega domazhija rada jetko dobi. Pri »je« gre očitno za napačno pisavo namesto »se« (dolgo potegnjeno znamenje s). Če bi ga tako prebrali, bi dobili razumljiv smisel, da pri splavarju (splavarskem gospodarju), ki preveč le nase gleda (»se pita«), gospodarstvo zelo lahko dobi jetiko; torej nekako tako: Kjer se gospodar splavov zelo redi, tega domačija rada jetiko dobi.

Ako rauno flos je terd in grob, pijan flosar ga vender poshre. Graja se znana pivska strast spodnještajerskih splavarjev, ki v svoji okajenosti tudi najbolj trdno sestavljeni splav »požrejo« (požreti-požirati: tu v pomenu z razsipnostjo zapraviti izkupiček, vrednost celega splava, kot se očita marsikateremu splavarju, ki je po cele

[12] Za prijateljsko pomoč pri razrešitvi težko razumljivih pregovorov se moram zahvaliti gg. prof. Sariii in Matlu, gospe docentki Sadnikovi — Graz in g. lektorju dr. Piuku — Dunaj.

tedne na poti in vso plačo zaveseljači v Slavoniji ali Beogradu na koncu splavarskega potovanja). Akoravno je splav trd in grob, ga pijan splavar vendarle požre.

Star musikant, star jager in star Sagmeister so terji berazhi (Star godec, star lovec in star žagar so trije berači). Pregovor izhaja iz iste moralizirajoče osnove in izkustva kakor poprejšnji; da prav ti »nestalni« poklici — muzikanti, lovci, žagarji — le redko mislijo na starost, da se niso nikoli navadili hraniti, marveč da večinoma končajo kot berači.

Kdor sheli hvalen biti, ta naj omerje, kdor hozhe tadlan biti, ta naj se pa shen. Pregovor o nepravični sodbi ljudi je razširjen v mnogih variantah pri neštevilnih narodih. Tudi med Slovenci je večkrat zabeležen. Nova slovenščina nam ga sporoča v tejle obliki: »Kdor hoče hvaljen biti, mora umreti, kdor hoče opravljan biti, mora se oženiti.«[13]

Toliko o pregovorih v pošiljkah za prikaz štajerske dežele v zgodnjem 19. stoletju — po zamisli nadvojvode Janeza — kot doprinos k slovenski etnografiji zgodovinske Spodnje Štajerske.

(Iz nemškega rokopisa prevedla Vida Matičetova)

Zusammenfassung

SLOWENISCHE SPRICHWÖRTER IN ALTSTEIRISCHEN HANDSCHRIFTEN

Die großangelegte topographisch-statistisch-wirtschaftliche Landesaufnahme der historischen Steiermark, die Erzherzog Johann in den Jahren 1812—1840 durch seinen Joanneumssekretär Johann Göth durchführen ließ, brachte in den vorwiegend durch herrschaftliche Pfleger ausgefüllten Fragebogen einen reichen Schatz volkskundlicher Bestandsaufnahmen ein. Diese wertvolle »Göth'sche Serie« (am Steiermärkischen Landesarchiv, nach den volkskundlichen Antworten verzettelt am Steierischen Volkskundemuseum in Graz) ist fast nur für Tracht, Ackergeräte, Volksmusik und Tanz bearbeitet. Eine notwendige Untersuchung über den nicht geringen Anteil an Nachrichten zur slowenischen Volkskunde der ehemaligen Untersteiermark in den für die slowenische Volkskultur so entscheidenden Jahren des Preporod steht noch aus. Hier sind wichtige Quellen. Der Verfasser bringt zur Probe eine Fülle größtenteils noch ungedruckter slowenischer Sprichwörter, die von meist deutschen, des Slowenischen nicht ausreichend kundigen Berichterstattern für die Landesaufnahme aus den ehemaligen Werbbezirken und Herrschaften Rajhenburg (Reichenburg), Ponikva (Ponigl bei Cilli), Nazarje (Maria Nazareth bei Praßberg) und aus Podsreda (Hörberg) abgehört und eingeschickt wurden. Diese meist sehr bildhaft und drastisch formulierten Sprichwörter spiegeln eigenständig slowenische Volksüberlieferung, wanderndes Lehngut und sehr häufig oberschichtliche Tendenzen der moralisierenden Aufklärung wider. Sie sind ein Beitrag zum reichen schon publizierten slowenischen Sprichworterbe und zur historischen Volkskunde des slowenischen Ostens.

[13] Kocbek-Šašel, *Slovenski pregovori*, str. 80.